

Geachte Minister,

Ongelooflijk, maar toch begrijpelijk. Dat was mijn eerste reactie op uw besluit. Ongelooflijk omdat uw keuze niet aansluit bij de echte praktijk. Begrijpelijk, omdat ik snap dat u tot deze keuze gekomen bent op basis van informatie die u voor ogen heeft gehad. Maar het zegt mij vooral dat u zich niet volledig heeft laten informeren, want dan zou u namelijk nooit tot dit besluit gekomen zijn.

Normaal gesproken, als ik mij bezig houd met onderzoek, doet mijn mening er niet toe. Objectiviteit, feiten en gedegen onderzoek vindt ik belangrijk. Voor deze internetconsultatie maak ik echter een uitzondering om naast objectieve cijfers ook mijn mening te geven. Ik ben namelijk bang dat de gevolgen van dit besluit veel groter zullen zijn en tot onherstelbare schade zal leiden dan nu wordt ingeschat. En ik wens u niet nog een tweede dossier toe zoals het huidige stikstofdossier.

Afgelopen maanden ben ik op eigen initiatief op onderzoek uit gegaan. Ik zie in de praktijk namelijk iets anders dan in de sommige rapporten wordt geschetst. En dat is iets wat mijn interesse wekt. Hoe kan het dat die verschillen er zijn en zijn die verschillen verklaarbaar? In deze brief neem ik u graag stap voor stap mee in de samenvatting van mijn zoektocht (die nog niet afgerond is) en doe ik u aan het eind van deze brief graag een handreiking om samen de handschoenen op te pakken. In mijn zoektocht heb ik mij tot nu toe alleen gericht op hazen, vooral omwille van de beperkte tijd. Maar hetzelfde zou uiteraard moeten gebeuren voor de andere wildsoorten.

‘De achteruitgang van hazen’, of toch niet?

Afgelopen jaren zijn er drie rapporten verschenen die aangeven dat het slecht gaat met hazen in Nederland:

- Basisrapport Rode Lijst 2020 (met als voorganger Basisrapport Rode Lijst 2006)
- Rapport ‘Achteruitgang van haas en konijn sinds 1950’ van de Zoogdierverseniging (hierna Rapport Zoogdierverseniging)
- Rapport ‘Staat van instandhouding haas en konijn’ van WENR (hierna Rapport WENR)

Eerst wil ik even samenvatten wat er in deze rapporten geschreven wordt over de achteruitgang van hazen met een eerste reactie op deze rapporten.

In het Basisrapport Rode Lijst 2020 staat: *“De populatiegrootte is afgenomen met 61%, wat leidt tot de zwaardere trendklasse sterk afgenomen (tt)”*. Nergens in het Basisrapport Rode Lijst is een analyse terug te vinden waar de 61% afname op gebaseerd is en ook is niet duidelijk op welke data dit gebaseerd is. In het rapport staat verder dat de hazenstand in de periode van 1970-1988 een dalende trend vertoont. Ook hierbij staat niet bij hoe ze hier aan zijn gekomen.

De voorganger van het Basisrapport Rode lijst 2020 was een stuk helderder én genuanceerder. Een paar citaten uit het Basisrapport Rode Lijst 2006:

- *‘De achteruitgang in populatiegrootte (tn) wordt **geschat** op 25 tot 50%, wat leidt tot de zwaardere trendklasse matig afgenomen (t).’*
- *‘Bij de haas is tot het begin van de jaren 1980 een afname van het aantal individuen met iets meer dan 25% ten opzichte van 1966 geconstateerd (Broekhuizen et al., 1992b). In de periode 1982-1992 stabiliseerde het aantal zich.’*
- *‘Ook het afschot tussen 1980 en 2002, jaarlijks circa 200.000 hazen, toonde een stabiele trend (Montizaan & Siebenga, 2004). Maar het Meetnet Dagactieve zoogdieren laat over de periode 1997-2005 een afname van het aantal hazen zien met 27% (bandbreedte: 16-35%).’*

- *'Al met al moet de haas in populatiegrootte minimaal 25% zijn afgenomen ten opzichte van 1950 (de afname tot circa 1980). De **maximale afname** is 50% (indien de recente trend uit het NEM inderdaad representatief is, wat nog **onzeker** is gezien de stabiele afschotcijfers tot 2002).'*

In het Basisrapport Rode Lijst 2006 is er nog sprake van schattingen, waarschijnlijkheden, maximale afname en onzekerheden. In het Basisrapport Rode Lijst 2020 is de maximaal mogelijke afname opeens de werkelijke afname en lijken alle 'twijfels' weg genomen. Wat is er tussen 2006 en 2020 aan informatie bij gekomen om hier vanuit te gaan? Ik kan het nergens vinden.

Na het Basisrapport Rode Lijst is het Rapport Zoogdierverseniging gepubliceerd. In het rapport Zoogdierverseniging wordt aangegeven dat er geen aaneengesloten reeks landelijke telgegevens uit de periode 1950-2019 bestaan. Wel wordt aangegeven dat van deelperioden reeksen en studies aanwezig zijn die samen een **indicatie** geven van de verandering tussen 1950 en 2019, waarbij het gaat om afschotgegevens en het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Volgens het rapport zijn er van de het NEM telgegevens vanaf 1997. Dat zou betekenen dat alles voor 1997 gebaseerd moet zijn op afschotgegevens.

In het Rapport Zoogdierverseniging is klakkeloos overgenomen uit het Basisrapport Rode Lijst 2020 dat de populatiegrootte van haas in Nederland sinds 1950 afgenomen is met 61%. Maar ook in het Rapport Zoogdierverseniging wordt niet ingegaan op hoe dit is geanalyseerd en op basis van welke data.

Verder staat in het rapport: *"Op provinciaal niveau zijn er geen aantaltrends beschikbaar vanaf 1950. Pas vanaf 1997 zijn provinciale trends beschikbaar. De grote landelijke achteruitgang had toen al plaatsgevonden, hoe deze 'historische' achteruitgang over de provincies is verdeeld is niet bekend"*. Afschotcijfers op provinciaal niveau zijn echter wel bekend (sommige zelfs vanaf 1960) en mogen zoals aangegeven in het Rapport Zoogdierverseniging ook gebruikt worden als trend voor de populatie. Dat is echter niet gebeurd.

Na het Rapport Zoogdierverseniging is het Rapport WENR opgesteld. In het Rapport WENR wordt aangegeven dat de NEM trendgegevens gebruikt zijn voor het opstellen van Basisrapport Rode lijst 2020 en er wordt niets gezegd over afschotdata. Dat zou betekenen dat de 61% afname gebaseerd is op de NEM cijfers van 1997 tot 2019? Ook het Rapport WENR neemt net als het Rapport Zoogdierverseniging klakkeloos over dat de populatie sinds 1950 gedaald is met 61% met verwijzing naar het Basisrapport Rode Lijst 2020.

Rapport WENR geeft aan dat op basis van de laatste beschikbare trendgegevens (2020) is af te leiden dat sinds 1997 de populatie met gemiddeld 1,2% per jaar daalt (met verwijzing naar CBS/NEM) en dat het sprake is van een matige afname. Over de periode vanaf 2009 zou het gaan om een afname van 1,4% (met verwijzing naar CBS/NEM).

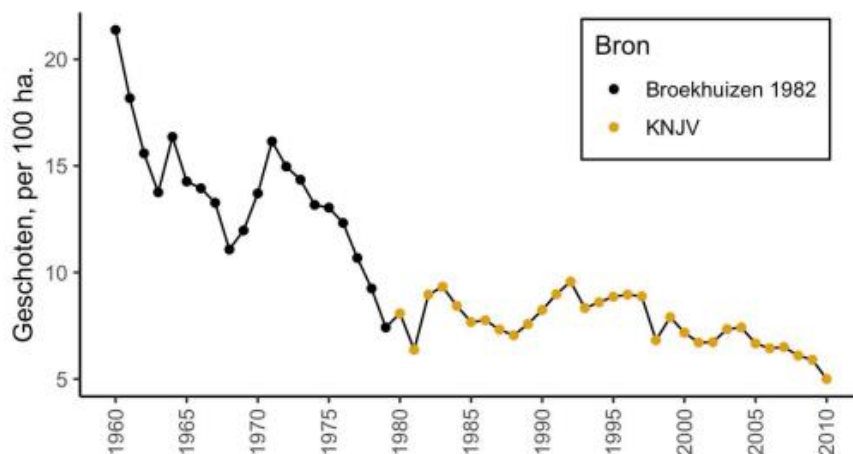
In het rapport staat dat tel- en afschotgegevens zijn opgevraagd bij de Faunabeheereenheden (FBE's) en dat die van sommige ontvangen zijn én dat beschikbare jaarrapportages zijn ingezien. Hierna wordt, net als in Rapport Zoogdierverseniging, aangegeven dat deze teldata niet geschikt zijn. Nergens in het rapport wordt ingegaan op de opgevraagde (en mogelijk ook ontvangen) afschotdata van de FBE's. Verder staat in het rapport dat voor haas landelijke afschotcijfers beschikbaar zijn van 1960 tot en met 2011 en dat cijfers na 2011 niet meer beschikbaar zijn met daarbij weer een verwijzing naar Rapport Zoogdierverseniging. Bij het inzien van jaarrapportages van FBE's en het opvragen van afschotdata moet bekend zijn geweest bij het opstellen van Rapport WENR dat er wel degelijk afschotcijfers zijn tot en met 2021. Maar waarom zijn die dan nergens meer meegenomen?

De grafiek met gecombineerde afschotgegevens vanaf 1960 tot 2021 uit het Rapport Zoogdiervereniging met bijbehorende conclusies wordt als waarheid door Rapport WENR overgenomen zonder verdere analyse of kritische blik naar de gebruikte bronnen en de wijze van analyseren.

In het kort: cijfers die niet met analyses en datasets onderbouwd zijn gaan over van rapport naar rapport zonder dat hier een kritische blik op geworpen wordt. De ene keer is er sprake van een indicatie, waarschijnlijkheid of een maximaal mogelijke afname en in het andere geval is de maximaal mogelijke afname 'opeens' de feitelijke en werkelijke afname.

De gebruikte cijfers: afschotdata

Laten we een stukje inzoomen op de gebruikte data in bovenstaande rapporten. Te beginnen met de gebruikte afschotdata. In het Rapport Zoogdiervereniging is aangegeven dat afschotdata mag worden gebruikt als trend voor de populatie (met verwijzing naar Tapper en Parsons, 1974 en bevestiging door eigen vergelijking van trends door de auteurs van het rapport). Ook Rapport WENR geeft aan dat afschotdata een redelijke goede bron zijn voor populatietrends. In het Rapport Zoogdiervereniging wordt dan ook afschotdata gebruikt en Rapport WENR neemt deze gegevens klakkeloos over zonder extra check. Het gaat om de volgende grafiek:

Figuur 1. Aantallen geschoten hazen per 100 hectare in de winters van 1960 tot en met 2010. Bron: Broekhuizen (1982), Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging.

Als naar de figuur gekeken wordt waarop de afname gebaseerd is, dan is te zien dat twee datareeksen achter elkaar zijn geplaatst (en er dus vanuit gegaan mag worden dat de datareeksen op precies dezelfde manier zijn verzameld). Het eerste deel is gebaseerd op Broekhuizen 1982 en het tweede deel op afschotcijfers van de KNJV. Tot mijn verbazing is in de bijlage van het Rapport Zoogdiervereniging niks opgenomen over de gebruikte datareeksen. In de gebruikte bron, namelijk Broekhuizen 1982, kwam ik het volgende tegen:

Een goed overzicht van de ontwikkeling van de hazenstand in de verschillende delen van het land in de zestiger jaren ontbreekt dan ook. Uit wat over die periode wel bijeen is gebracht (Leeuwenberg, ongepubl.), blijkt dat ook landelijk gezien het afschot aan hazen een duidelijk dalende trend vertoonde (fig. 3b).

Het stukje in de figuur uit Rapport Zoogdiervereniging van 1960 tot 1980 is dus gebaseerd op een niet te herleiden en ongepubliceerde bron. Het is dus niet te zien van welke gebieden deze afschotcijfers zijn.

Bij de auteurs van het Rapport Zoogdierverseniging heb ik bovenstaande kwestie neergelegd en gevraagd waar de onderliggende data te vinden is. Het blijkt echter dat ook de auteurs van het rapport niet de onderliggende data van Broekhuizen 1982 hebben en zelfs niet hebben opgevraagd. Mijn inziens kan je alleen een lange datareeks van afschotcijfers maken als deze gebaseerd zijn op dezelfde gebieden. En niet 1960 t/m 1980 baseren op gebied A en 1980 t/m 2010 baseren op gebied B. Wat hier mogelijk wel is gedaan.

Het aantal geschoten hazen per 100 ha is een gemiddelde en omrekening van velden waarvan in dat jaar data is verzameld. Dat aantal is in de loop der jaren gegroeid, waarmee ook het gemiddelde veranderde. Die groei heeft zich niet in alle delen van het land gelijk en gelijkmatig voltrokken, waardoor de bijdragen uit verschillende streken ook zijn verschoven. Al die afschotgrafieken zijn daarom indicatief en niet meer dan dat.

In het kort: Een deel van de gebruikte afschotdata is gebaseerd op een niet te herleiden en ongepubliceerde bron. Verder moet in acht genomen worden dat alle grafieken op basis van afschot indicatief zijn en niet meer dan dat. In het Basisrapport Rode Lijst 2020 wordt deze nuance niet vermeld.

De gebruikte cijfers: NEM

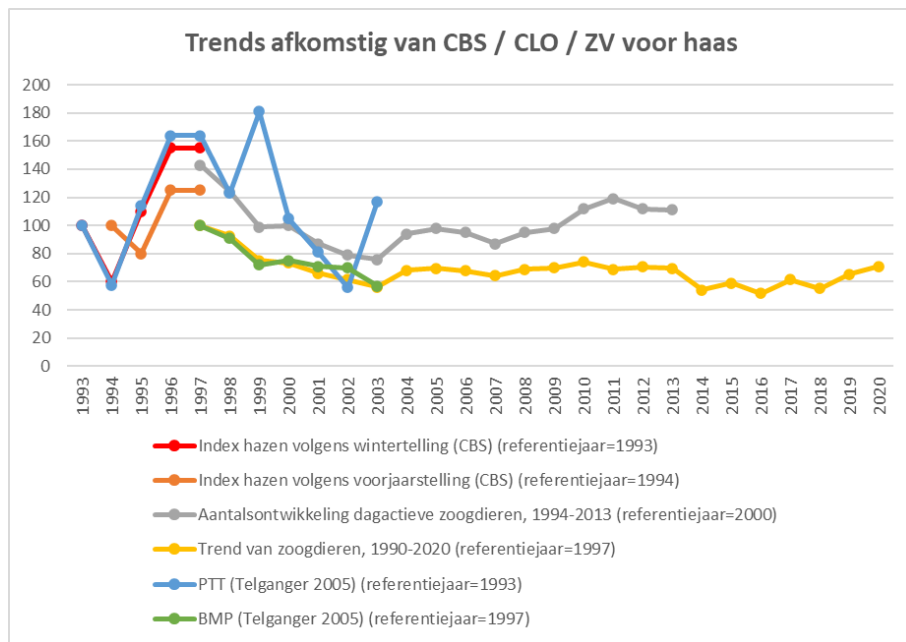
Alle rapporten geven aan gebruik te hebben gemaakt van de NEM telgegevens. Alle rapporten benadrukken ook de kwaliteit van deze telgegevens en geven aan dat telgegevens beschikbaar zijn vanaf 1997. In het rapport 'Landelijke Natuurmeetnetten van het NEM' uit 2015 staat echter dat tijdreeksen beschikbaar zijn vanaf 1994.

Even zoeken naar deze cijfers leidt ons naar een nieuwsartikel uit 1998 van het CBS waarin staat dat het aantal hazen de afgelopen vijf jaar significant zijn toegenomen in aantal: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/1998/48/meer-hazen>. Volgens het rapport 'Landelijke Natuurmeetnetten van het NEM' uit 2015 zouden de eerste drie jaren niet mee zijn genomen in verband met 'waarnemereffecten'. Deze cijfers zeggen ons wel dat 1997 wel eens een goed jaar geweest kan zijn voor de hazenpopulatie.

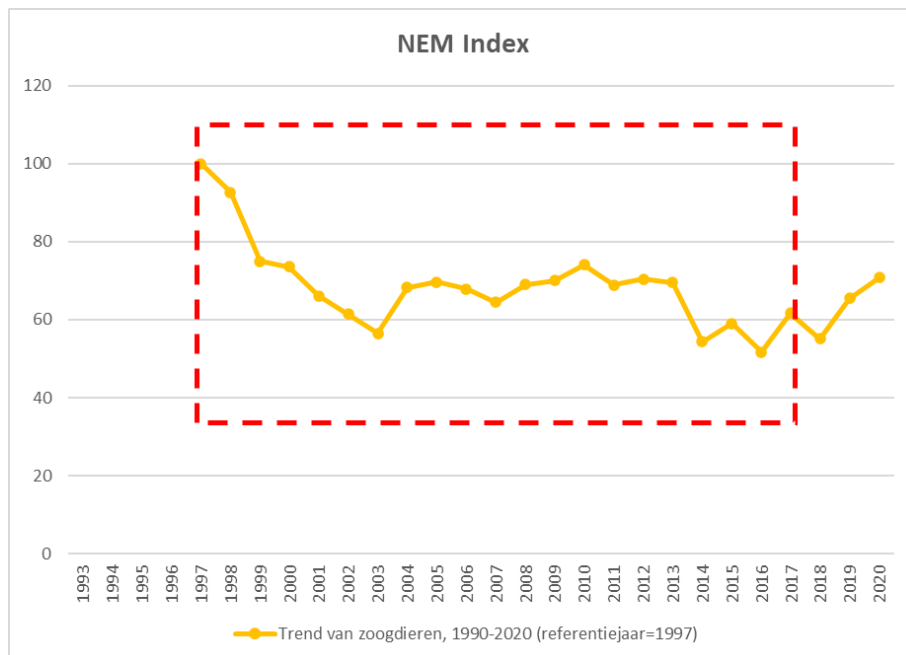
In eerste instantie werden de hazentellingen opgenomen in 'Aantalsontwikkeling dagactieve zoogdieren, 1994-2013' van het Compendium voor de Leefomgeving. De laatste versie hiervan is hier terug te vinden: [Aantalsontwikkeling dagactieve zoogdieren, 1994-2013 | Compendium voor de Leefomgeving \(clo.nl\)](#). Bij deze trend is gekozen voor het basisjaar 2000. In de toelichting staat over de hazenpopulatie: *"Ook in de eerste jaren van de meetreeks vanaf 1997 is een afname te zien. Maar over de laatste 10 jaar is er weer een matige toename, waardoor de trend als geheel op stabiel uitkomt"*. Het CLO geeft hier dus aan dat de trend tussen 1994 en 2013 stabiel was.

Na 2014 zijn de hazentellingen opgenomen in 'Trend van zoogdieren, 1990-2020' van het Compendium voor de Leefomgeving. Opvallend is dat het basisjaar bij deze trend verschoven is naar 1997: [Trend van zoogdieren, 1990-2020 | Compendium voor de Leefomgeving \(clo.nl\)](#)

Alle beschikbare trends afkomstig van CBS / CLO / Zoogdierverseniging bij elkaar samengevoegd:

Het Rapport Zoogdierverseniging zegt over de trend van de NEM-tellingen: “De trend van de haas uit de gegevens van het NEM geeft over de periode 1997-2018 een matige jaarlijkse afname.” Het bijzondere hier is dat het CLO eerder heeft geconcludeerd dat de trend tussen 1997 en 2014 stabiel was en als ik alle telgangers terug lees is de populatietrend zelfs stabiel van 1997 t/m 2017 (zie kader binnen rode stippellijn):

De trend tussen 2017 en 2020 geeft als ik naar de grafiek kijk geen aanleiding om dit opeens te veranderen in een afnemende trend. Ik zie juist een stijgende lijn de afgelopen jaren. Wat is er veranderd dat de stabiele trend toch is over gegaan in een afnemende trend? Mogelijk de manier van analyseren of toevoeging van andere datareeksen?

In het Rapport Zoogdierverseniging worden ook de provinciale NEM trends meegenomen. Het Rapport WENR geeft alleen maar aan dat deze beschikbaar zijn maar doen hier vervolgens niets mee. Sowieso

is opvallend dat in de Telgangers van de Zoogdierverseniging (de Telganger bevat informatie voor iedereen die meer wil weten over zoogdiermonitoring in het kader van NEM) een veel uitgebreidere analyse terug te vinden is van de NEM trends dan in het Rapport Zoogdierverseniging en/of in het Rapport WENR.

In de Telganger 2021-2 ([Telganger 2021-2.pdf \(zoogdierverseniging.nl\)](#)) is het volgende te lezen over de NEM-trends: *“De afname van de populatie hazen na de start van de tellingen is in Nederland sinds 2003 aanvankelijk omgebogen naar een herstel, maar na 2013 is de populatie afgenomen (figuur 3; n= 2749). Ondanks dat er sprake is van herstel in 2019 en 2020, is er over de gehele periode landelijk sprake van een matig afnemende populatie. In de meeste provincies is de populatie over de periode 1997-2020 stabiel (figuur 4). In Drenthe en Zuid-Holland zijn de trends van een matige afname naar stabiel gegaan. Groningen en Limburg laten echter over de gehele periode nog steeds een matige afname zien, evenals in het rivierengebied, bos, hogere zandgronden, duinen, kwelders en Natura 2000-gebieden. In Utrecht is de trend een matige afname terwijl daar vorig jaar en onzekere trend was te zien. In Friesland en Gelderland is de laatste twaalf jaar sprake van een matige afname, evenals in moeras en het stedelijke gebied. In Utrecht is de laatste twaalf jaar juist sprake van een stabiele populatie.”* Wat ik vooral interessant vind is dat de afname vooral plaats lijkt te vinden in gebieden waar niet of nauwelijks gejaagd wordt op haas: bos, duinen, kwelders en Natura 2000-gebieden.

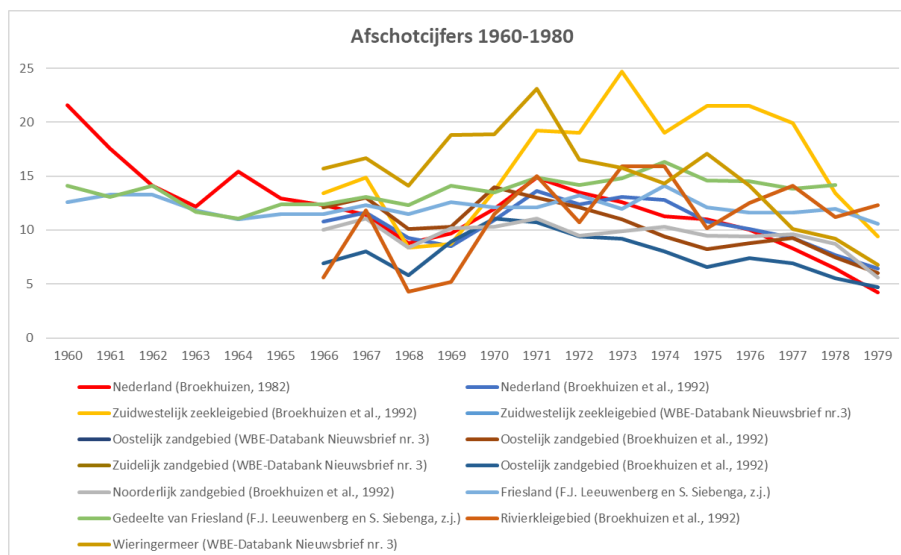
In deze analyse is ‘agrarijs gebied’ niet meegenomen als aparte klasse. Terugkijkend in de vorige Telgangers blijkt dat de klasse ‘agrarijs’ tot en met 2018 wel is meegenomen en van 1997 t/m 2018 een stabiele trend laat zien.

Kort: Het laten vervallen van meetjaren en het verschuiven van de basisjaren roept veel vragen op. Daarnaast vind ik het vreemd dat de stabiele trend tot en met 2017 over gaat in een afnemende trend tot en met 2020 terwijl de trendlijn juist omhoog gaat. Dat draagt niet bij aan het vertrouwen in de betrouwbaarheid en representativiteit van de NEM trend.

Meer inzichten op basis van afschotdata 1960-1980

In het Rapport Zoogdierverseniging staat dat de jaarlijkse tellingen door WBE’s door Koomen (2018) beoordeeld zijn als niet geschikt voor het vaststellen van landelijke of provinciale trends, vanwege de gebruikte methodiek en protocollen. In het rapport staat ook: *“Uit Tapper en Parsons (1974) blijkt dat aantallen bij jacht geschoten dieren (hier weergegeven in aantallen geschoten hazen per 100 ha), mogen worden gebruikt als trend voor populatie. Uit een vergelijking van de trends van jachtstatistiek met de trends uit het NEM blijkt dat deze aantallen inderdaad overeenkomen (Jasja Dekker, ongepubliceerde gegevens)”*. Voor mij was dit de aanleiding om eens verder te kijken of er meer afschotdata bekend zijn dat tot nu toe in de rapporten is gebruikt.

In het Rapport Zoogdierverseniging is in de periode voor 1980 gebruik gemaakt van de landelijke afschotdata van (Broekhuizen, 1982). Na uitzoekwerk blijken er meer datareeksen beschikbaar van die periode opgesplitst in verschillende gebieden en provincies (in dit geval Friesland). De afschotdata die ik over die periode heb gevonden:

Zonder er gelijk conclusies aan te willen verbinden valt het me op dat de in het Rapport Zoogdiervereniging gebruikte afschotreeks het hoogst begint (in 1960) en vervolgens ook het laagste eindigt (in 1979). Verder moet bij deze reeks ook weer opgemerkt worden dat de punten van deze grafiek niet elk jaar betrekking hebben op eenzelfde gebied, waardoor ze niet met elkaar vergeleken kunnen worden om een trend vast te stellen maar alleen een indicatie kunnen geven. Voor één lijn 'Gedeelte van Friesland (F.J. Leeuwenberg en S. Siebenga, z.j.)' is dat echter niet het geval. Die lijn van 1960-1978 is gebaseerd op steeds hetzelfde gebied van ruim 6.000 ha. Het afschot in deze periode laat een **gelijkblijvende trend** zien.

In het kort: Over de periode 1960-1980 zijn meer afschotdata bekend dan gebruikt in het Basisrapport Rode Lijst, het Rapport Zoogdiervereniging en het Rapport WENR. De enige beschikbare lijn van 1960-1980 die alle jaren op hetzelfde gebied is gebaseerd (F.J. Leeuwenberg en S. Siebenga, z.j.) en daarmee iets kan zeggen over de populatietrend laat een gelijkblijvende trend zien. Dit komt niet overeen met de lijn die in het Basisrapport Rode Lijst 2006 is gebruikt (Broekhuizen, 1992) die bovendien alleen ter indicatie gebruikt mag worden. De afname van voor 1980 (iets meer dan 25%) die gebruikt is in het Basisrapport Rode Lijst 2020 kan naar mijn mening daarmee niet wetenschappelijk verantwoord gebruikt worden (maar is nu wel onderdeel van de ruim 60% afname!).

Meer inzichten op basis van afschotdata 1980-2010

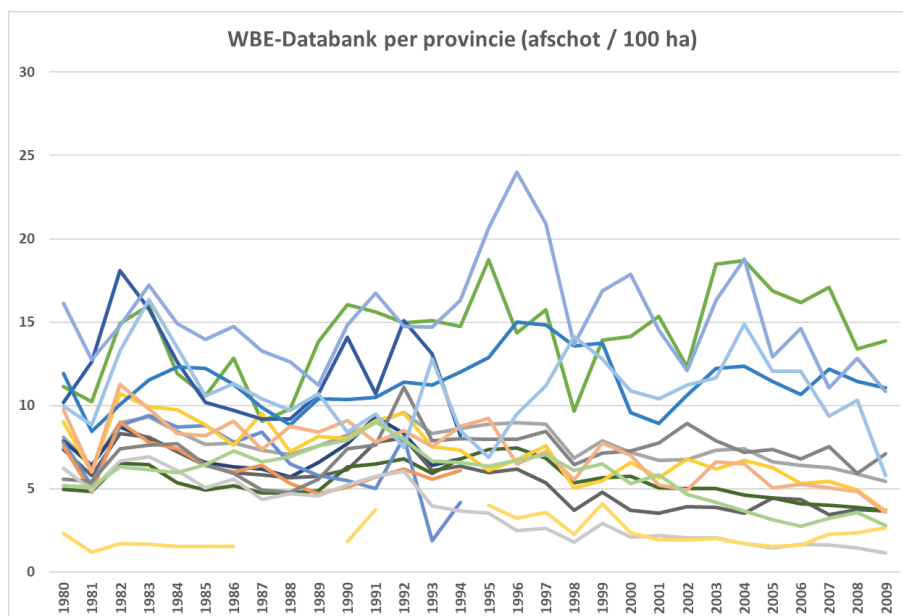
Vanaf 1980 worden in ons land afschotcijfers centraal verzameld. In 1980 is daar een begin mee gemaakt door het Ministerie van LNV. Die registratie vond aanvankelijk plaats via een Jachtveldenenquête, waarmee jagers ieder jaar op vrijwillige basis gegevens verstrekten aan het ministerie van LNV over het afschot in hun jachtveld. Vanaf 1990 is deze Jachtveldenenquête vervangen door afschotregistratie via de Wildbeheereenheden (WBE's). De Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging (KNJV) maakte toen een start met de WBE Databank, waarin onder meer afschotgegevens van WBE's worden opgeslagen en verwerkt.

Ook hierbij geldt weer dat het hier gaat om een gemiddelde en omrekening van de velden die in dat jaar aan de enquête deelnamen. In onderstaande figuur staat het oppervlak van de deelnemende jachtvelden aan de WBE Databank.

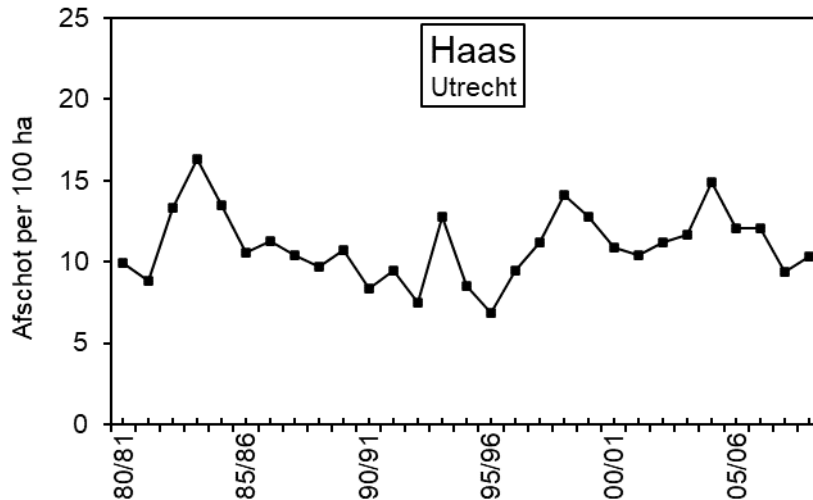

In het Rapport Zoogdiervereniging wordt gebruik gemaakt van de gemiddelde lijn uit de WBE Databank (weergegeven als bron KNJV). In het Basisrapport Rode Lijst 2006 wordt ook verwezen naar de afschotcijfers uit de WBE Databank. Waarbij wordt aangegeven dat het afschot tussen 1980 en 2002 een stabiele trend toonde. Verder wordt er niet naar de WBE Databank verwezen en wordt er verder ook geen gebruik van gemaakt. Dit terwijl deze cijfers verzameld zijn door of het ministerie van LNV zelf of onder toezicht van een begeleidingscommissie waar het ministerie LNV deel aan nam.

Het unieke van deze WBE Databank dat het ook een indicatie geeft voor de ontwikkeling van de afschotdata per provincie vanaf 1980 (de verschillende lijnen in de grafiek zijn verschillende provincies):

Tussen de provincies zit er verschil in zowel hoogte van het afschot als in de ontwikkeling van 1980 tot 2010. Deze provinciale verschillen zijn in geen één rapport meegenomen. Dit terwijl de hoogte van het afschot een beeld kunnen geven over de omvang van de populatie (en de ontwikkeling daarvan) in combinatie met trendlijnen. Zo hoort de **provincie Utrecht bij de drie provincies met de hoogste afschotcijfers en toont de provincie ook een stabiel afschot tussen 1980 – 2010:**

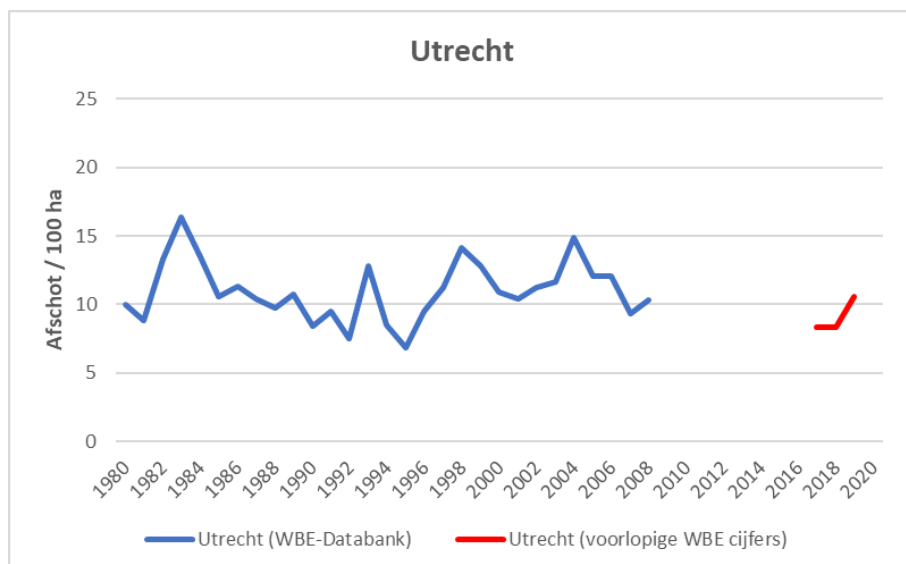

In het kort: Tussen 1980 en 2010 is meer afschotdata verzameld dan tot nu toe gebruikt. Deze data kunnen een beeld geven in populatieomvang (aan de hand van hoeveelheid afschot per 100 ha) en ontwikkeling van de populatie op provincieniveau. Op basis van deze cijfers toont het afschot in de provincie Utrecht een stabiele trend tussen 1980 en 2010.

Meer inzichten op basis van afschotdata 2010-heden

Na de WBE-Databank is er een periode geweest dat afschotdata niet centraal is verzameld. Pas vanaf 2017 is afschotregistratie weer verplicht. Tussen 2010 en 2017 hebben veel WBE's op eigen initiatief nog steeds afschotdata verzameld. Bij navraag is in Utrecht van in ieder geval van drie WBE's een overbruggende periode van 2010 tot 2017 beschikbaar. Op basis van de afschotdata van deze drie WBE's lijkt ook in deze periode sprake van een stabiel afschot (moet nog statistisch geanalyseerd worden).

Vanaf 2017 wordt de afschotdata door de FBE's verzameld. De recente afschotdata (vanaf 2017) zijn, in tegenstelling wat Rapport Zoogdiervereniging en Rapport WENR aangeven, wel beschikbaar. Een deel van de FBE's rapporteren deze cijfers zelfs jaarlijks in hun jaarverslag die openbaar is, zo ook FBE Utrecht. De hoogte van het afschot in de provincie Utrecht van 2017 t/m 2019 lijkt rond hetzelfde niveau te zitten als de periode 1980-2010. **Een eerste statistische analyse bevestigt dat het afschot van 1980 tot 2020 in Utrecht stabiel is, wat een indicatie kan zijn voor een al minimaal 40 jaar stabiele populatietrend in Utrecht!**

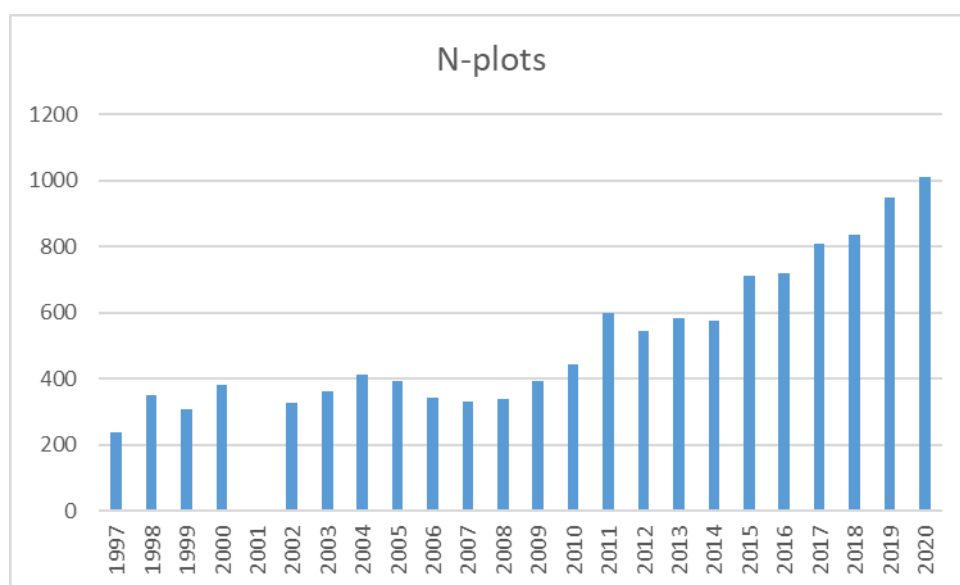

In het kort: Ook na 2010 zijn er afschotdata verzameld. Soms wel meer versnipperd waardoor ze niet voor het oprapen liggen. Op basis van recente data toont het afschot van hazen in de provincie Utrecht een stabiele trend van 1980 tot 2020! Het meenemen van afschotdata kan een betere indicatie geven over de populatie trend van hazen.

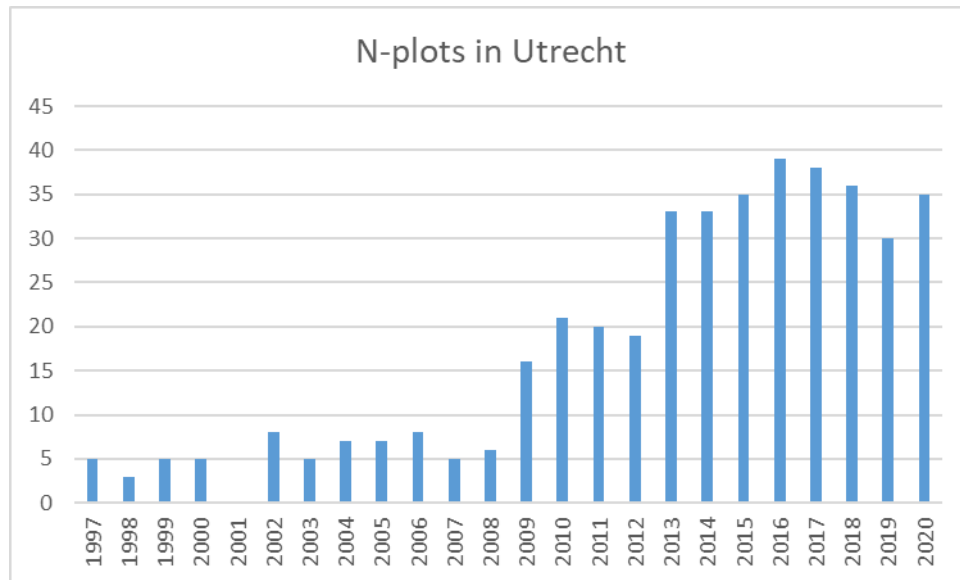
Meer inzichten op basis van NEM

Over de NEM trend is al veel gesproken. Vaak wordt al snel benadrukt dat er niet getwijfeld kan worden aan de cijfers vanwege onder andere de toets die door het CBS wordt uitgevoerd. Maar de statistische betrouwbaarheid is dan wellicht groot genoeg, maar de representativiteit kan gemakkelijk onder de maat zijn en is moeilijk te beoordelen. Het lijkt er op dat de meeste partijen de NEM trend betrouwbaarder vinden dan bijvoorbeeld afschotdata. Vreemd vind ik het dat in het Basisrapport Rode Lijst 2006 juist de afschotdata betrouwbaarder werd geacht dan de NEM-trend. Zoals eerder genoemd is door 'waarnemer effecten' besloten om de jaren voor 1997 niet meer te nemen in de trend. Ik kijk daarom alleen maar naar de inzichten die de NEM trend ons kan geven in de periode 1997-2020.

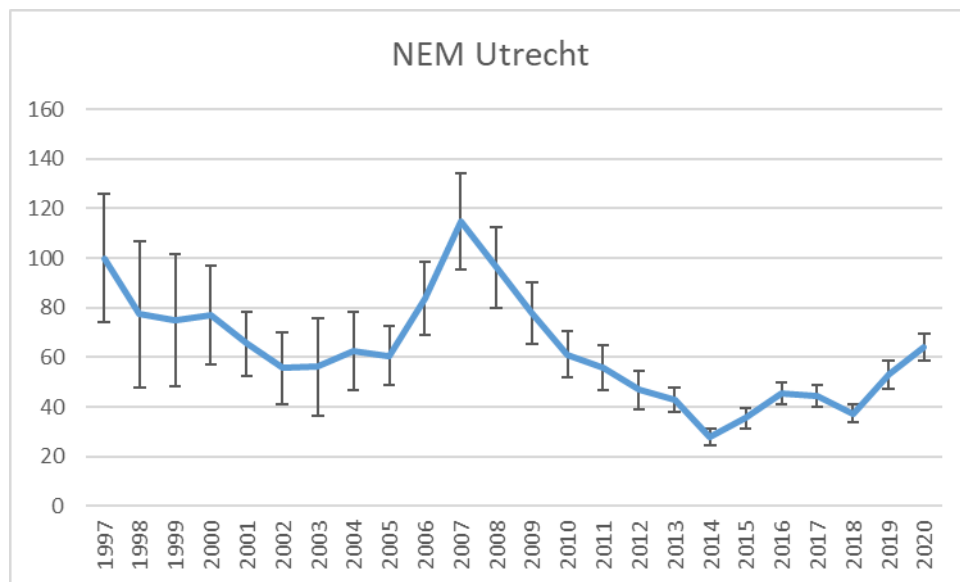
Net als bij de afschotdata is de NEM trend niet de gehele periode op hetzelfde gebied gebaseerd. In de loop der jaren is het aantal plots waar gemeten wordt toegenomen:

De NEM wordt ook gebruikt om iets te zeggen over provinciale trend. Zo wordt in het huidige besluit/voorstel verwezen naar de provinciale trends in de Telganger van 2021. Op provinciaal niveau wisselt het altijd telgebieden (Nplots) per provincie sterk. Zo kende de provincie Utrecht tot 2009 maar zo'n 8 telgebieden per jaar. Met in één jaar zelfs maar 13 totaal waargenomen hazen in de hele provincie Utrecht!

Dat heeft er ook toe geleid dat in een groot deel van de Telgangers de trend in de provincie Utrecht (maar ook andere provincies) als onzeker werd weergegeven. De standaardafwijking in de trend in Utrecht is tot 2009 daarom ook behoorlijk groot.

De NEM geeft daarnaast verschillen aan tussen fysisch-geografische regio's en begroeiingstypen. Als van de circa 6 meetpunten in de eerste jaren in de provincie Utrecht er 5 gelegen zijn in een fysisch-geografische regio waar de populatie afneemt, kan dat een scheef beeld geven voor de provincie en afwijken van datgene wat praktijkmensen in het veld zien.

Dat de ene provincie weinig meetpunten heeft (Flevoland in sommige jaren zelf maar één) dan de andere provincie betekent dat hiervoor ook gecorrigeerd moet worden bij het bepalen van de landelijke populatietrend. Bij navraag bij de Zoogdiervereniging blijkt inderdaad dat bij de NEM / DAZ

door het CBS gecorrigeerd wordt voor het feit dat de meetlocaties niet helemaal representatief verdeeld over het land en de populaties van de betreffende soort liggen. Daardoor weegt niet elk meetpunt even zwaar. Bij de weging wordt rekening gehouden met de gezamenlijke omvang van de meetpunten in een fysisch geografische regio (bijv. hogere zandgronden, rivierengebied, laagveengebied). Idealiter is de onderlinge verhouding tussen de oppervlakken aan meetpunten over de regio's, gelijk aan de verhouding van het totale oppervlak van die regio's. Aangezien dat niet zo is, worden weegfactoren bepaald die ervoor zorgen dat die verhouding gelijk wordt getrokken. Vervolgens worden de getelde aantallen per regio gecorrigeerd met de weegfactoren. Onder bemonsterde regio's tellen daardoor relatief zwaar mee en over bemonsterde regio's minder zwaar.

Bij de onderverdeling van de trends tussen fysisch-geografische regio's en begroeiingstype valt op dat de populatie hazen afneemt in de gebieden waar over het algemeen niet gejaagd wordt zoals duinen, bossen en N2000-gebieden. In de gebieden waar wel gejaagd wordt (hoofdzakelijk agrarisch) is de trend (ieder geval tot en met 2018; daarna is vergeten de trend te berekenen) stabiel. Dat verklaart mogelijk ook waarom de afschotdata stabiel zijn?

De NEM trend zegt bovendien niets over de populatiegrootte, omdat elke telling en ook de opgehoogde aantallen voor het bepalen van de trends nog steeds alleen maar een steekproef is.

In het Basisrapport Rode Lijst 2020 en het Rapport WENR wordt geen gebruik gemaakt van NEM-trends per provincie, fysisch-geografische regio of begroeiingstypen. In het Rapport Zoogdierverseniging wordt wel gebruikt gemaakt van NEM-trends per provincie maar wordt ook niks gezegd over de trends per fysisch-geografische regio of begroeiingstypen. Terwijl dit wel hele waardevolle informatie is/ kan zijn.

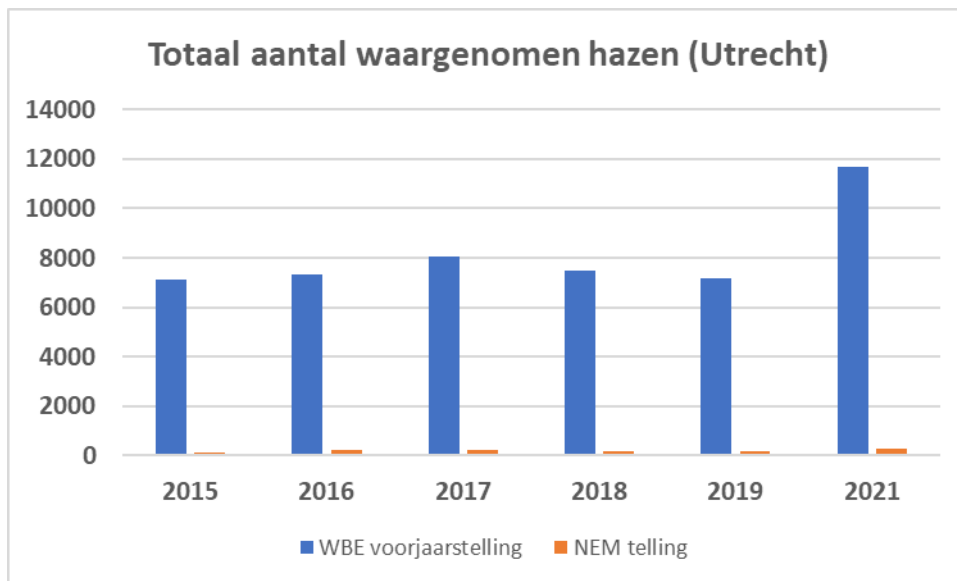
In het kort: De statistische betrouwbaarheid is dan wellicht groot genoeg, maar de representativiteit kan gemakkelijk onder de maat zijn en is moeilijk te beoordelen. In sommige gevallen is er zo weinig data bekend (op bijv. provinciaal niveau) dat je moet oppassen te gedetailleerde uitspraken te willen doen. Verder zegt de NEM trend niks over de populatieomvang.

Tellingen van de WBE's/ FBE's en het combineren van datareeksen

Overall wordt geroepen dat de tellingen van de jagers niet betrouwbaar zouden zijn. Ze worden namelijk niet gecontroleerd door het CBS en velen zien het als keuren van het eigen vlees. Om maar gelijk uit de weg te helpen dat jagers bewust meer tellen: *'Voor Limburg ligt de gemiddelde dichtheid van hazen volgens de tellingen van het meetnet Dag actieve Zoogdieren (DAZ) hoger dan de dichtheidsschatting door de Faunabeheereenheid (Buys en Dekker, 2010)'.*

Vanwege de discussie rond de betrouwbaarheid van deze tellingen heb ik tijdens mij zoektocht de focus gelegd op de afschotdata en de NEM-data. Maar toch geeft een het Alterra rapport *'Inzicht in de betrouwbaarheid van aantalsbepalingen van enkele schadeveroorzakende zoogdiersoorten in Nederland'* uit 2012 aan dat een combinatie of vergelijking van transect-tellingen en tellingen door FBE's en SOVON/ Zoogdierverseniging, en de afschotgegevens inzicht zouden moeten geven in nauwkeurigheid en vergelijkbaarheid van de lopende tellingen. Er zijn zeker gebieden waarin zowel SOVON als een FBE tellingen uitvoert en dieren worden bejaagd. Dus ik zou zeker willen aansporen om hier nog wel beter naar te kijken.

Om een idee van de omvang van de verschillende tellingen te geven (wat mogelijk ook wat zegt over de betrouwbaarheid en de representativiteit) heb ik voor de provincie Utrecht het aantal totaal waargenomen hazen tijdens de NEM tellingen vergeleken met het aantal waarnemingen tijdens de voorjaarstellingen door de WBE's (let op het oppervlakte waar geteld is kan per jaar verschillen voor beide reeksen):

Bij de WBE voorjaarstelling wordt een veel groter aandeel van de hazen in Utrecht waargenomen wat de representativiteit ten goede kan komen. Het ontbreken van gevalideerde telmethodes en statistische analyse komt de betrouwbaarheid niet ten goeden. De NEM telling is dan misschien wel betrouwbaarder maar mogelijk wel minder representatief. In plaats van te moeten kiezen, kunnen beide tellingen naast elkaar juist leiden tot een beter beeld van de hazenpopulatie, zeker in combinatie met afschotcijfers.

Rapport WENR vindt het zelfs betrouwbaarder om alleen de NEM trend van 1997-2020 te nemen en op basis daarvan terug te beredeneren naar 1994 (referentiejaar voor bepalen van de staat van instandhouding) dan gebruik te maken van alle andere aanwezige datareeksen tussen 1994-1997. Dat verbaasd mij heel erg.

In het kort: Het combineren van datareeksen (NEM, WBE/FBE tellingen en afschotdata) kunnen elkaar versterken in het inzichtelijk maken van de populatietrend van hazen. Er hoeft namelijk helemaal niet gekozen te worden voor één datareeks.

De werkelijke populatietrend van hazen in Nederland

Regelmatig lees ik op Twitter dat de populatietrend van hazen klip en klaar zou zijn. Naar aanleiding van alle datareeksen die ik inmiddels gevonden en verzameld heb is dat voor mij absoluut niet het geval. De verschillende datareeksen verklaren voor mij goed dat er verschillende beelden zijn over de hazenstand in Nederland en dat vele praktijkmensen het beeld van de achteruitgang van de haas ook niet herkennen. De achteruitgang van 61% en de plaatsing van haas op de Rode Lijst trek ik ook zeer sterk in twijfel.

Om een **indicatie** te krijgen van de werkelijke populatietrend van hazen in Nederland op landelijk niveau, provinciaal niveau en gebiedsniveau moeten we echt nog een stap zetten waarbij gebruik wordt gemaakt van alle datareeksen. Een eerste stap heb ik hier inmiddels ingezet en vervolgstappen met onder andere statistische analyses zullen volgen. Uiteraard ben ik bereid de resultaten hiervan op korte termijn persoonlijk met u te delen.

Wetswijziging en de gevolgen

Op basis van de onderbouwing die u gebruikt kunt u niet concluderen dat er (overal en zeker niet in bejaagbare gebieden) sprake is van achteruitgang van haas. Het moeten nemen van maatregelen en

daarvoor zelfs de wet te willen wijzigen is daarom te voorbarig. Omdat u dat op dit moment toch voornemens bent om dit te doen wil ik ook graag ingaan op de maatregelen die u voor ogen heeft.

De maatregel die u wilt nemen is het niet openen van de jacht op haas in drie provincies. Hiermee hoopt u op een landelijk stijgende populatietrend. Ik ben van mening dat dit niets gaat bijdragen en zelfs averechts gaat werken.

Het bejaagbare oppervlak is in Nederland sterk gewijzigd. Zo is de jacht in N2000 en in veel natuurgebieden al gestopt. Het zijn op dit moment vooral de agrarische gronden waar jacht op hazen nog plaats vindt. In het agrarische gebied is de NEM trend stabiel (zie eerdere toelichting in deze brief) en in niet-bejaagbare gebieden (zoals bossen, N2000, enz.) gebieden neemt de NEM trend juist af. De maatregel die u wilt nemen grijpt dus vooral in op het gebied waar het probleem eigenlijk helemaal niet lijkt te zitten. Opvallend genoeg hebben alle oorzaken en maatregelen die genoemd worden wel betrekking op het agrarische gebied.

In een gesprek met de Zoogdiervereniging (op Twitter) heb ik de vraag gesteld welke maatregelen we kunnen nemen in die gebieden waar haas achteruit lijkt te gaan (de niet-agrarische gebieden). Het antwoord was dat in het landelijk gebied meer winst is te behalen, puur door het oppervlak. Wat je moet doen in duin, bos of N2000 gebieden lijkt de Zoogdiervereniging aanleiding voor onderzoek (waarbij ik aangegeven heb hier graag bij te willen helpen).

Wat je dus eigenlijk wilt doen is de populatie in het agrarische gebied dermate laten toenemen dat het de gebieden waar de NEM trend achteruit gaat compenseert. Dat lijkt mij niet de juiste weg. Jachthouders hebben een wettelijke plicht om te zorgen voor een gezonde wildstand. De jagers die ik ken zetten zich daar ook dag en nacht voor in. Maar ook de gebieden waar de NEM trend achteruit gaat hebben jachthouders. Elk stukje grond heeft als ik het goed heb een jachthouder. Dus ook N2000 gebieden, bossen, enz. Bent u met hun al het gesprek aan gegaan over hun verantwoordelijkheid voor een gezonde wildstand?

Fluctuaties in de populatie hazen van jaar tot jaar zijn normaal. Natte jaren hebben een negatief effect op de populatie en een droog jaar kan juist weer positief werken. Het sluiten van de jacht in een jaar dat de populatie bejagen niet verantwoord is gebeurt regelmatig door de jachthouder zelf. Die beslissing wordt pas gemaakt net voor of zelfs in het jachtseizoen! Er zit tussen de voorjaarstelling en het jachtseizoen namelijk nog een lange periode waar veel kan gebeuren (zowel qua aanwas als sterfte). Als jachthouder kan je niet maanden van te voren bepalen of de stand bejaging toe laat.

Met de huidige wetswijziging bent u voornemens om op basis van cijfers uit 2020 het jachtseizoen op hazen in 2022 niet te openen (in drie provincies). Dat is tweeënhalve jaar later! Ik kan niet anders concluderen dat dit een bureaumaatregel is met een hele grote kloof met de werkelijke praktijk!

Dit kan natuurlijk ook averechts gaan werken. Doordat u nu de verantwoordelijkheid bij de jager weg haalt en nu zelf op die stoel gaat zitten bepaalt u eigenlijk op basis van cijfers uit 2020 dat er in 9 provincies komend jachtseizoen verantwoord gejaagd kan worden. Als we komende zomer extreem veel neerslag krijgen en de hazenstand ook in die provincies waar gejaagd mag worden een dip ondergaan wat moet je dan als jager? U geeft aan dat het kan dus toch maar gewoon gaan jagen? Het is een onbegrijpelijke maatregel..

In het kort: met de wetswijziging wilt u op de stoel van de jager gaan zitten en de verantwoordelijkheid over het wel of niet openen van de jacht (wat door jagers op jachtveldniveau gebeurt!) bij het ministerie neerleggen. Ik verwacht dat dit averechts gaat werken op de populatietrend.

Het sluiten van de jacht leidt niet tot meer hazen

Als ik ergens persoonlijk door gefascineerd ben is het wel de 'symbiose' tussen haas en jager. Ik heb meerdere gebieden in mijn omgeving meegemaakt die werden omgezet naar 'natuur' en waar de jacht stopte. Na een eenjarige opleving zag je de hazenstand elk jaar weer minder worden en nooit meer terugkomen. Ziektes, het missen van verjonging in de populatie, geen predatorenbeheer meer, het ontbreken van wildakkers, een paar voorbeelden die daarbij mogelijk een rol kunnen spelen.

Die voorbeelden heb niet alleen ik maar kom je ook tegen in wetenschappelijke publicaties (Schrama et al., 2015). Zo is op Schiermonnikoog de jacht op hazen gestopt in 1994. Sindsdien neemt de populatie jaarlijks af:

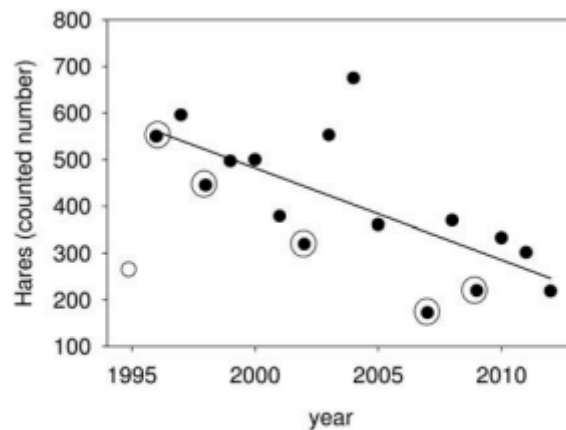

Figure 2. Hare counts during 1995–2012 (Pearson's $r^2 = 0.45$, $p = 0.003$).

Voor sommige gebieden wordt er bewust gekozen om de populatie lager te houden (i.v.m. schade aan akkerbouwgewassen). Hier zal de populatie mogelijk, zeker in het begin, te groot worden met veel schade tot gevolg.

De belangrijkste bijdrage aan het behoud en het laten toenemen van de populatie bereik je door een groep te hebben die naar hazen om kijkt. Kijk maar naar de voorbeelden waar een groep mensen omkijkt naar de patrijs en zich de volledig voor inzet. Het voordeel in de situatie van hazen is dat deze groep er al is (meer dan 25.000 jagers!). Het sluiten van de jacht (gedeeltelijk of zelfs volledig) zorgt er voor dat deze groep vrijwilligers zich niet meer bekommert om een soort. De gevolgen zijn daarbij niet te overzien. Niet alleen voor hazen, maar ook voor andere wildsoorten, weidevogels, enz.

In het kort: het sluiten van de jacht gaat leiden tot een afnemende populatietrend. Wees zuinig op de grote groep vrijwilligers die zich dag en nacht inzetten voor hazen.

De jacht als databron en kennisversneller

Met een langdurige welles nietes discussie gaan we hazen in Nederland op geen enkele manier helpen. Ik ben er van overtuigd dat we gezamenlijk om de tafel moeten (jagers, Zoogdiervereniging, Sovon, overheid, onderzoekers, enz.) om alle kennishiaten boven water te krijgen. Durven te benoemen wat we nog niet weten (en dat kan dus ook de populatietrend zijn) en gezamenlijk toewerken naar een plan om die kennishiaten op te lossen. Welke maatregelen kunnen we bijvoorbeeld nemen om de hazenpopulatie in N2000 gebieden te doen stijgen? En wat kunnen natuurbeheerder leren van jagers op dat vlak? En wat kunnen jagers weer van bijvoorbeeld Sovon leren over het opzetten en uitvoeren van de juiste tellingen? Hoe leggen we de ideale wildakker aan? Enz.

Het verzamelen van gegevens tijdens de jacht kan de kennisontwikkeling in stroomversnelling brengen. Zo kunnen de geschoten hazen tijdens de jacht ons ongelooflijk veel data opleveren (gewichten, lengte, hoeveel nageslacht, enz.) die ons inzichten kunnen geven op landelijk niveau, provinciaal niveau én gebiedsniveau. Zijn tekenen van een verminderde conditie bijvoorbeeld een voorspeller voor een afnemende populatietrend? Het is één van de zoveel voorbeelden die ik kan opnoemen. Benut het komende jachtseizoen (in alle 12 provincies) om te starten met die dataverzameling die ook weer helpen bij de juiste interpretatie van afschotdata uit het verleden en recente afschotdata (bijvoorbeeld door het in kaart brengen van de jachtdruk).

In het kort: laten we gezamenlijk werken aan alle kennishiaten die we hebben alvorens over te gaan tot wetswijzigingen. De jacht als databron kan ingezet worden om snel antwoord te krijgen op kennishiaten.

Samengevat

Cijfers die niet met analyses en datasets onderbouwd zijn gaan over van rapport naar rapport zonder dat hier een kritische blik op geworpen wordt. Een eerste zoektocht levert mij al snel meer data op dan tot nu toe is gebruikt en die de conclusies uit de huidige rapporten niet onderschrijft. Als voorbeeld: op basis van data toont het afschot van hazen in de provincie Utrecht een stabiele trend vanaf minimaal 1980 tot 2020! Het combineren van datareeksen (NEM, WBE/FBE tellingen en afschotdata) kunnen elkaar versterken bij het inzichtelijk maken van de populatietrend van hazen. Er hoeft namelijk helemaal niet gekozen te worden voor één datareeks.

Met de wetswijziging wilt u op de stoel van de jager gaan zitten en de verantwoordelijkheid over het wel of niet openen van de jacht (wat door jagers al op jachtveldniveau gebeurt!) bij het ministerie neerleggen. Dit gaat averechts werken en het sluiten van de jacht gaat leiden tot een afnemende populatietrend. Wees zuinig op de grote groep vrijwilligers die zich dag en nacht inzetten voor onder andere hazen. Laten we gezamenlijk werken aan alle kennishiaten die we hebben alvorens over te gaan tot wetswijzigingen. Ik doe graag mee.

‘Bezint eer ge begint.’

Hartelijke groet,

Y. Egas

Een jager, natuurbeschermer en groot liefhebber van het haas.